

Andrzej Pogłódek

Dwuizbowy parlament Republiki Tadżykistanu

Roczniki Administracji i Prawa 16/2, 19-42

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Oryginalny artykuł naukowy

Original Article

Data wpływu/Received: **25.07.2016**

Data recenzji/Accepted: **24.10.2016**

Data publikacji/Published: **20.12.2016**

Źródła finansowania publikacji: środki własne Autora

Authors' Contribution:

(A) Study Design (projekt badania)

(B) **Data Collection (zbieranie danych)**

(C) Statistical Analysis (analiza statystyczna)

(D) **Data Interpretation (interpretacja danych)**

(E) **Manuscript Preparation (redagowanie opracowania)**

(F) Literature Search (badania literaturowe)

Andrzej Pogłódek¹

DWUIZBOWY PARLAMENT REPUBLIKI TADŻYKISTANU

WPROWADZENIE

Dwuzbowy parlament Tadżykistanu – *Madżlisi Oli* (Najwyższe Zgromadzenie) określony został przez ustrojodawcę w artykule 48 konstytucji jako najwyższy organ przedstawicielski i ustawodawczy władzy państwowej w Republice Tadżykistanu. Przy tym zgodnie z ustawą zasadniczą, jest także „jedynym” organem władzy ustawodawczej sprawującym tę władzę w imieniu Narodu w granicach określonym przez samą Konstytucję oraz wydane na jej podstawie ustawy konstytucyjne i ustawy zwykłe. Organ ten składa się z dwóch izb noszących nazwy *Madżlisi Namojandagon* (Izba Przedstawicieli) i *Madżlisi Milli* (Rada Narodowa). Historycznie jednak parlamentaryzm tadżycki był jednoizbowy. Tadżykistan nie posiada także wielowiekowych tradycji parlamentarnych. Nowożytny organ przedstawicielski

---

¹ dr; Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

pojawił się bowiem dopiero po ustanowieniu na obszarze Azji Środkowej władzy radzieckiej.

Początkowo obszar Tadżykistanu należał do Turkiestańskiej ASRR, wchodzącej w skład Rosyjskiej FSRR. Dopiero w 1924 roku powstała Tadżycka ASRR². Wraz z powstaniem Tadżyckiej ASRR powstał pierwszy w historii Tadżykistanu organ przedstawicielski – Rada Najwyższa. Tadżycki parlament ma więc swoją genezę w okresie radzieckim i przez kilkadziesiąt lat rozwijał się w tym modelu ustrojowym. Wywarło to także widoczny wpływ na kształt i uprawnienia organu ustawodawczego w pierwszych latach niepodległości. Rozpad ZSRR i uzyskanie przez Tadżykistan niepodległości³ postawiło przed tym młodym państwem trudne zadanie budowy ustroju demokratycznego. W przypadku państw poradzieckich oznaczało to także przyjęcie nowych zasad ustrojowych, w tym zasady podziału władzy⁴. Proces ten w Tadżykistanie był wyjątkowo trudny także ze względu na trwającą w tym kraju w latach 1992-1997 wojnę domową⁵. W jej trakcie została co prawda przyjęta obecnie obowiązująca konstytucja (1994 r.) przewidująca ówczesnie jeszcze jednoizbowy parlament – Radę Najwyższą. Jednak dopiero zakończenie wojny domowej umożliwiło pełne stosowanie jej postanowień. W 1999 roku zostały przeprowadzone zmiany konstytucyjne, w wyniku których po raz pierwszy pojawił się w Tadżykistanie dwuizbowy parlament Madżlisi Oli⁶. Późniejsze zmiany ustrojowe w Tadżykistanie jedynie w niewielkim stopniu dotyczyły władzy ustawodawczej. Tym niemniej zarówno te zmiany, akty ustawodawcze, jak i praktyka ustrojowa poświadczają wzrost znaczenia prezydenta w systemie władzy państwowej⁷. Nie jest to jednak niety-

² Należała ona do Uzbeckiej SRR. W 1929 roku Tadżykistan stał się jedną z republik związkowych ZSRR i pozostawał nią do 1991 roku.

³ O procesie uzyskiwania niepodległości przez Tadżykistan zob. З.М. Артыков и У. Эгамбердиев, Значение XVI сессии Верховного Совета Республики Таджикистан в становлении демократического государства, „Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук” 2012, № 4 (52), с. 27-32.

⁴ W przypadku państw Azji Centralnej (w tym Tadżykistanu) nie można jej jednak rozumieć na sposób zachodni. W praktyce jej stosowania uwidacznia się bowiem typowe dla krajów azjatyckich rozumienie władzy, co znacząco wzmacnia pozycję głowy państwa traktowanej jako ojca narodu. Nie można także nie uwzględnić specyficznej pozycji długoletnich prezydentów tych państw, z którymi *de facto* związana jest cała ich poradziecka historia. Niebawem, jak wszystko na to wskazuje, także w Tadżykistanie szczególna rola ustrojowa Emomali Rahmanowa zostanie potwierdzona konstytucyjnie, zob. tekst projektu zmian do Konstytucji Tadżykistanu: <http://news.tj/ru/node/220715> [dostęp: 15.08.2016].

⁵ Jednym z powodów wojny domowej była kwestia statusu Gorno-Badachszańskiego Obwodu Autonomicznego zamieszkiwanego w większości przez Pamirów; na temat autonomii pamińskiej zob. М.М. Худоеров, Проблема Памирской автономии в Таджикистане на рубеже 1980-1990-х годов, „Вестник Челябинского государственного университета” 2011, № 22, с. 78-81.

⁶ O historycznej ewolucji parlamentarizmu w Tadżykistanie, zob. А. Зариф, Эволюция парламентаризма в республике Таджикистан, „Центральная Азия и Кавказ” 2008, № 2 (56), с. 100-107; Д. Махмадали, Историческая и политическая природа парламентаризма в современном Таджикистане, „Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук” 2012, № 4 (52), с. 191-207.

⁷ O władzy wykonawczej w Tadżykistanie zob. Б.Х. Раззоков, Место исполнительной власти в системе государственной власти, „Ученые записки Худжандского государственного университета им. академика Б. Гафурова. Гуманитарные науки” 2012, № 3 (31) с. 168-176; Tenże, Некоторые

powe dla państw Azji Centralnej, większość z nich bowiem w pierwszych latach niepodległości wychodziła od słabej pozycji głowy państwa ku jej wzmocnieniu, czy wręcz przewadze w systemie organów państwowych. Jedynym wyjątkiem w tym względzie jest Kirgistan⁸. Obecnie podstawę prawną Madżlisi Oli stanowi Konstytucja Tadżykistanu z 6 listopada 1994 roku⁹, ustawa konstytucyjna z 19 kwietnia 2000 roku *O Madżlisi Oli Republiki Tadżykistanu*¹⁰ oraz regulaminy obu izb¹¹. Przedmiotem artykułu jest przedstawienie modelu ustrojowego dwuizbowego parlamentu Tadżykistanu.

1. PODSTAWY PRAWA WYBORCZEGO. STATUS CZŁONKA PARLAMENTU

Obie izby różnią się sposobem wyboru – Madżlisi Namojandagon pochodzi z wyborów bezpośrednich, natomiast Madżlisi Milli, stanowiący ze względu na tryb tworzenia swego rodzaju izbę samorządową, z wyborów pośrednich¹². Izba pierwsza, licząca sześćdziesięciu trzech deputowanych, którzy swój mandat wykonują w sposób zawodowy, wybierana jest na podstawie powszechnego, równego i bezpośredniego prawa wyborczego w głosowaniu tajnym¹³. Ustawodawca zwykły przyjął w tym względzie ordynację mieszaną, zgodnie z którą Madżlisi Namojandagon liczy 63 deputowanych, z których: 65 procent (41) wybieranych jest w okręgach jednomandatowych, zaś 35 procent (22) wybieranych jest w jednym okręgu wyborczym, obejmującym cały obszar Tadżykistanu, proporcjonalnie do liczby głosów, oddanych na listy kandydatów wysuniętych przez partie polityczne. Izba druga składa się z trzy-

---

тенденции развития института исполнительной власти в Таджикистане, „Вестник Томского государственного университета” 2012, № 354, с. 136-141.

⁸ O systemach semiprezydenckich na obszarze poradzieckim, zob. np. P.C. Мартынюк, Проблемы классификации президентализированной формы правления в постсоветских странах Восточной Европы и Азии, „Вестник Томского государственного университета. Право” 2013, № 1 (7), с. 48-61.

⁹ Конституция Республики Таджикистан от 6 ноября 1994 года (с изменениями), http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=2213 [dostęp: 30.08.2016 r.].

¹⁰ Конституционный закон Республики Таджикистан от 19 апреля 2000 года, № 1 О Маджлиси Oli Республики Таджикистан (с изменениями), http://mmk.tj/ru/library/+o_madzhlisi_oli_rt.doc [dostęp: 30.08.2016].

¹¹ Регламент Маджлиси намояндагон Маджлиси Oli Республики Таджикистан (Постановление Маджлиси намояндагон Маджлиси Oli Республики Таджикистан от 7 ноября 2001 года № 437 с изменениями), http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=2227 [dostęp: 30.08.2016].

¹² Регламент Маджлиси Милли Маджлиси Oli Республике Таджикистан (Постановление Маджлиси Милли Маджлиси Oli Республики Таджикистан от 10 ноября 2000 г. № 11 с изменениями), http://www.adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=6443 [dostęp: 30.08.2016].

¹³ O modelach tworzenia dwuizbowych organów ustawodawczych, zob. Ю.В. Чемсак, Порядок формирования законодательного органа з бікамеральною структурою: досвід зарубіжних країн, „Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Право” 2013, № 5, с. 87-91.

¹⁴ Wybory stanowią jeden z najważniejszych sposobów uczestniczenia obywateli w życiu politycznym każdego kraju. O prawie obywateli do uczestniczenia w życiu politycznym w Tadżykistanie zob. У. Эгамбердиев, Право граждан участвовать в политической жизни страны, „Ученые записки Худжандского государственного университета им. академика Б. Гафурова. Гуманитарные науки” 2010, № 4 (24), с. 165-173.

dziestu trzech członków, z których dwudziestu pięciu w tajnym głosowaniu wybierają na wspólnym posiedzeniu deputowani Gorno-Badachszańskiego Obwodu Autonomicznego, obwodów, miast i rejonów obwodów, miasta Duszanbe i rejonów miasta, miast i rejonów o znaczeniu republikańskim¹⁴. Przy tym Gorno-Badachszański Obwód Autonomiczny, obwody, Duszanbe, miasta i rejony o znaczeniu republikańskim posiadają równą liczbę przedstawicieli. Pozostałych ośmiu członków drugiej izby powołuje prezydent. Dożywotnim członkiem Madżlisi Milli jest były prezydent, o ile nie zrzeknie się swego prawa. Członkowie Madżlisi Milli nie wykonują swojego mandatu zawodowo, a druga izba działa w trybie sesyjnym. Szczegółowo zasady wyboru obu izb Madżlisi Oli określa ustawa konstytucyjna Republiki Tadżykistanu z 10 grudnia 1999 r. „O wyborach Madżlisi Oli Republiki Tadżykistanu”¹⁵.

Okres kadencji Madżlisi Milli i Madżlisi Namojandagon wynosi pięć lat. Kadencje Madżlisi Milli i Madżlisi Namojandagon kończą się w dzień rozpoczęcia działalności Madżlisi Milli i Madżlisi Namojandagon nowej kadencji. Obie izby na wspólnym posiedzeniu mogą przedterminowo rozwiązać się za zgodą nie mniej niż dwóch trzecich członków Madżlisi Milli i deputowanych Madżlisi Namojandagon. Madżlisi Milli i Madżlisi Namojandagon nie mogą być rozwiązane w okresie stanu nadzwyczajnego lub wojennego¹⁶.

Ustawodawca przesądził, że członkowie drugiej izby wykonują swój mandat niezawodowo, a pierwszej zawodowo i w sposób jednolity ukształtował status prawny tadżyckich parlamentarzystów. Wykonywany przez nich mandat został ukształtowany jako mandat wolny. Prawodawca wyraźnie podkreśla, że sprawują go oni „niezależnie od woli wyborców”, mają „prawo swobodnie wyrażać swoje opinie, głosować zgodnie ze swoimi przekonaniem”. Posiadają także immunitet, w związku z czym nie mogą być aresztowani, zatrzymani, przeszukani, zrewidowani, z wyjątkiem przypadku ujęcia na miejscu popełnienia przestępstwa. Członek Madżlisi Milli i deputowany Madżlisi Namojandagon nie mogą być także poddani osobistemu przeszukaniu, z wykluczeniem sytuacji, kiedy przewidziano to ustawą dla zapewnienia bezpieczeństwa innych ludzi. Sprawy o pozbawieniu nietykalności członka Madżlisi Milli i deputowanego Madżlisi Namojandagon rozstrzygane są na wniosek przedstawiony przez Prokuratora Generalnego odpowiednim Madżlisom. Pełnomocnictwa członka

¹⁴ O statusie deputowanych lokalnych organów przedstawicielskich zob. Д.Ф. Абдуллоева, Конституционно-правовой статус народного депутата областного маджлиса народных депутатов, „Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук” 2014, № 3 (59), s. 38-44.

¹⁵ Конституционный закон Республики Таджикистан от 10 декабря 1999 года № 856 О выборах Маджлиси Оли Республики Таджикистан (с изменениями), http://mmk.tj/ru/library/+o_viborah_mo_rt.doc; О zmianach ustawodawstwa wyborczego w Tadżykistanie zob. А. Зариф, Некоторые вопросы формирования нового законодательства о выборах парламента Республики Таджикистан, „Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук” 2013, № 4 (56), s. 11-14.

¹⁶ Art. 3 ustawy konstytucyjnej Republiki Tadżykistanu z 19 kwietnia 2000 r. *O Madżlisi Oli Republiki Tadżykistanu*.

Madźlisi Milli i deputowanego Madźlisi Namojandagon kończą się w sytuacji zakończenia okresu pełnomocnictw, ich śmierci, rezygnacji, uznania ich przez sąd za ubezwłasnowolnionych, uprawomocnienia się skazującego wyroku sądu, utraty obywatelstwa, wyjazdu na stałe miejsce zamieszkania poza granice republiki, zajęcia urzędu, niepołączalnego z pełnomocnictwami członka Madźlisi Milli i rozwiązania Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon. Uposażenie deputowanego Madźlisi Namojandagon określane jest przez prezydenta¹⁷. Członkom Madźlisi Milli i deputowanym Madźlisi Namojandagon w przewidzianym trybie zwraca się wydatki związane z działalnością członka i deputowanego ze środków Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon¹⁸. Członek Madźlisi Milli i deputowany Madźlisi Namojandagon mają legitymacje deputowanych i odznakę na piersi członka Madźlisi Milli i deputowanego Madźlisi Namojandagon, z których korzystają w ciągu okresu swoich pełnomocnictw¹⁹.

Prawodawstwo przewiduje także odpowiedzialność prawną za utrudnianie parlamentarzystom wykonywania mandatu. Osoba, która porywa się na nich jako na przedstawicieli narodu na ich życie, zdrowie, cześć i godność, ponosi odpowiedzialność zgodnie z ustawą. Zabrania się jakimkolwiek osobom wchodzić do budynku Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon z bronią palną, z wyłączeniem osób mających do tego prawo²⁰. Ustawami, a także postanowieniami Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon członkom Madźlisi Milli i deputowanym Madźlisi Namojandagon mogą być przewidziane i inne dodatkowe prawa i gwarancje ich wykonywania²¹. Prawny status członka Madźlisi Milli i deputowanego Madźlisi Namojandagon określa ustawa konstytucyjna Republiki Tadżykistanu *O statusie prawnym członka Madźlisi Milli i deputowanego Madźlisi Namojandagon Madźlisi Oli Republiki Tadżykistan*²².

2. ORGANIZACJA WEWNĘTRZNA PARLAMENTU

2.1. Organizacja wewnętrzna Madźlisi Namojandagon

Pierwsza izba tadżyckiego parlamentu pracuje w trybie sesyjnym. Pierwsza sesja zwoływana jest przez Prezydenta Tadżykistanu w ciągu miesiąca od wyboru deputowanych Madźlisi Namojandagon. Otwiera ją najstarszy wiekiem deputowany Madźlisi Namojandagon i prowadzi ją do chwili wyboru przewodniczącego tej izby. Zwyczajną sesję Madźlisi Namojandagon przeprowadza się raz w roku, rozpoczyna się ona pierwszego ro-

¹⁷ Art. 67 Ibidem.

¹⁸ Art. 66 Ibidem.

¹⁹ Art. 65 Ibidem.

²⁰ Art. 8 Ibidem.

²¹ Art. 69 Ibidem.

²² Конституционный закон Республики Таджикистан от 6 августа 2001 года № 43 О правовом статусе члена Маджлиси милли и депутата Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан (с изменениями), http://mmk.tj/ru/library/+o_pravovom_status_e_chlena_mm_i_deputata_mm-mo_rt.doc [dostęp: 31.07.2016].

bocznego dnia października i trwa do ostatniego roboczego dnia czerwca przyszłego roku. W przerwie między sesjami Madźlisi Namojandagon Prezydent Tadżykistanu, w przypadku konieczności, może zwołać sesję nadzwyczajną. Na tych nadzwyczajnych sesjach rozpatrywane są tylko sprawy, które były powodem zwołania tych sesji²³. Posiedzenia Madźlisi Namojandagon są prawomocne, jeśli w jego pracy uczestniczy co najmniej dwie trzecie konstytucyjnego składu izby. Posiedzenia są jawne. Jedynie w przypadkach przewidzianych ustawami i regulaminem izba może przeprowadzić posiedzenie zamknięte²⁴. Deputowany Madźlisi Namojandagon wykonuje swoje pełnomocnictwa na stałej zawodowej podstawie. Deputowany Madźlisi Namojandagon nie może być deputowanym innego organu przedstawicielskiego, zajmować innego urzędu, zajmować się działalnością gospodarczą, oprócz naukowej, twórczej i pedagogicznej²⁵.

W celu organizacji pracy izby spośród deputowanych wybiera się przewodniczącego Madźlisi Namojandagon, pierwszego zastępcę i jego zastępców, tworzy się komitety i komisje, wybiera się ich przewodniczących, tworzy się Radę Madźlisi Namojandagon²⁶. Rada Madźlisi Namojandagon, komitety i komisje prowadzą swoją działalność w formie posiedzeń²⁷.

Przewodniczący²⁸ wybierany jest na okres kadencji w głosowaniu tajnym większością ogólnej liczby deputowanych Madźlisi Namojandagon. Podlega on Madźlisi Namojandagon i może być odwołany z urzędu dwoma trzecimi głosów ogólnej liczby deputowanych w głosowaniu tajnym. Wniosek o odwołanie przewodniczącego Madźlisi Namojandagon wnoszony jest przez nie mniej niż jedną trzecią deputowanych tej izby. W sytuacji, jeśli dany wniosek poprze większość ogólnej liczby deputowanych, wniosek ten poddaje się pod tajne głosowanie. Przewodniczący Madźlisi Namojandagon ma prawo złożyć rezygnację. Madźlisi Namojandagon ustanawia wynagrodzenie za pracę przewodniczącego²⁹.

²³ Art. 5 ustawy konstytucyjnej Republiki Tadżykistanu z 19 kwietnia 2000 r. *O Madźlisi Oli Republiki Tadżykistanu*.

²⁴ Art. 34 Ibidem.

²⁵ Art. 35 Ibidem.

²⁶ Art. 39 Ibidem.

²⁷ Art. 4 Ibidem.

²⁸ Ustawodawca dość szczegółowo określił, iż przewodniczącemu przysługuje służbowe mieszkanie, transport o statusie specjalnym, ochrona, wydatki na cele reprezentacyjne w kraju; wydatki związane z odwiedzaniem obcych państw zgodnie z normami międzynarodowymi; specjalna opieka medyczna i sanatoryjno-kurortowa; ubezpieczenie państwowe. Po upływie kadencji, w sytuacji rezygnacji lub po ponownym wyborze, były przewodniczący Madźlisi Namojandagon, niezależnie od wieku, otrzymuje dożywotnio wynagrodzenie w wysokości dziewięćdziesięciu procent wynagrodzenia za pracę aktualnego przewodniczącego z uwzględnieniem dodatków do pensji; zachowuje służbowe mieszkanie; zachowuje specjalną opiekę medyczną i sanatoryjno-kurortową dla siebie i członków swojej rodziny; zachowuje prawo do korzystania z samochodu służbowego; zapewnia się mu ochronę, inne warunki zabezpieczenia, obsługi i ochrony. Z praw byłych przewodniczących Madźlisi Namojandagon korzysta także, zgodnie z ustawą Przewodniczący Madźlisi Oli pierwszej kadencji (art. 68 ustawy konstytucyjnej Republiki Tadżykistanu z 19 kwietnia 2000 r. *O Madźlisi Oli Republiki Tadżykistanu*).

²⁹ Art. 41 ustawy konstytucyjnej Republiki Tadżykistanu z 19 kwietnia 2000 r. *O Madźlisi Oli Republiki Tadżykistanu*.

Pełnomocnictwa Przewodniczącego Madźlisi Namojandagon:

1) kieruje przygotowaniem spraw podlegających rozpatrzeniu na sesjach i posiedzeniach Madźlisi Namojandagon i posiedzeniach jego Rady;

2) przewodniczy sesjom i posiedzeniom Madźlisi Namojandagon i posiedzeniom jego Rady;

3) zwołuje w trybie zwykłym wspólne posiedzenia Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon i przewodniczy im;

4) przedstawia w Madźlisi Namojandagon kandydatury pierwszego zastępcy i zastępców Przewodniczącego Madźlisi Namojandagon, przewodniczących komitetów i komisji Madźlisi Namojandagon i kierownika Aparatu Madźlisi Namojandagon;

5) przedstawia do podpisania i opublikowania przez Prezydenta Republiki Tadżykistanu ustawę o amnestii i ustawę o budżecie państwowym, przyjęte przez Madźlisi Namojandagon;

6) przedstawia do zatwierdzenia Madźlisi Milli ustawy przyjęte przez Madźlisi Namojandagon;

7) podpisuje postanowienia Madźlisi Namojandagon i postanowienia Rady Madźlisi Namojandagon;

8) przedstawia Madźlisi Namojandagon kandydatury Przedstawiciela Madźlisi Namojandagon w Sądzie Konstytucyjnym, Radzie Sprawiedliwości i w innych organach Republiki Tadżykistan;

9) reprezentuje Madźlisi Namojandagon wewnątrz kraju i poza jego granicami;

10) podpisuje międzyparlamentarne porozumienia Madźlisi Namojandagon;

11) w razie konieczności zwołuje nadzwyczajne posiedzenia Rady Madźlisi Namojandagon;

12) wykonuje inne pełnomocnictwa, określone Konstytucją Republiki Tadżykistanu, daną ustawą konstytucyjną, inną ustawą konstytucyjną, ustawą, Regulaminem wspólnych posiedzeń Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon Madźlisi Oli i Regulaminem Madźlisi Namojandagon Madźlisi Oli.

Przewodniczący przedstawia w Madźlisi Namojandagon informację o działalności Madźlisi Namojandagon za okres upływającej sesji i o projekcie programu działalności ustawodawczej Madźlisi Namojandagon na następną sesję Madźlisi Namojandagon. Madźlisi Namojandagon może przyjąć postanowienie o informacji Przewodniczącego Madźlisi Namojandagon. Przewodniczący w ramach swoich pełnomocnictw przyjmuje postanowienia i wydaje rozporządzenia³⁰.

Pierwszy Zastępca i Zastępcy Przewodniczącego wybierani są spośród deputowanych Madźlisi Namojandagon na okres kadencji pierwszej izby na wniosek przedstawiony przez Przewodniczącego Madźlisi Namojandagon³¹.

³⁰ Art. 42 Ibidem.

³¹ Art. 43 Ibidem. Tryb wybrania pierwszego zastępcy i zastępców przewodniczącego określa Regulamin Madźlisi Namojandagon. Rozporządzenie o rozdzieleniu obowiązków między pierwszym zastępcą

Rada jest organem koordynacyjnym, podległym Madźlisi Namojandagon i wykonuje swoją działalność zgodnie z Konstytucją, ustawą konstytucyjną „O Madźlisi Oli Republiki Tadżykistanu” i Regulaminem Madźlisi Namojandagon³². W skład Rady wchodzi Przewodniczący, Pierwszy Zastępca i Zastępcy Przewodniczącego Madźlisi Namojandagon, przewodniczący komitetów i komisji Madźlisi Namojandagon. Madźlisi Namojandagon może wybrać w skład Rady Madźlisi Namojandagon i innych deputowanych. Radzie przewodniczy Przewodniczący Madźlisi Namojandagon. Posiedzenia Rady zwoływane są przez Przewodniczącego Madźlisi Namojandagon w razie potrzeby, nie mniej niż jeden raz w miesiącu i są prawomocne w obecności ponad połowy ogólnego składu Rady. Rada Madźlisi Namojandagon podejmuje decyzje w granicach swoich pełnomocnictw. Decyzje Rady podejmowane są większością głosów. Decyzje Rady Madźlisi Namojandagon, niezgodne z konstytucją, ustawami i postanowieniami Madźlisi Namojandagon, uchylane są przez Madźlisi Namojandagon³³. Pełnomocnictwa Rady Madźlisi Namojandagon:

1) organizacja przygotowania posiedzeń Madźlisi Namojandagon i planowanie prac związanych z przygotowaniem projektów ustaw;

2) rozpatrywanie sprawy zwołania nadzwyczajnych posiedzeń Madźlisi Namojandagon na wniosek przedstawiony przez Przewodniczącego Madźlisi Namojandagon, komitety, komisje Madźlisi Namojandagon jedną trzecią ogólnej liczby deputowanych Madźlisi Namojandagon;

3) przygotowanie projektu porządku dziennego i porządku pracy posiedzenia Madźlisi Namojandagon;

4) koordynacja działalności komitetów i komisji Madźlisi Namojandagon;

5) określanie komitetu odpowiedzialnego za przygotowanie projektu ustawy, przedstawionego przez podmiot prawa inicjatywy ustawodawczej do rozpatrzenia przez Madźlisi Namojandagon. Przesyłanie projektu ustawy do rozpatrzenia komitetom, a w sytuacji konieczności innym podmiotom prawa inicjatywy ustawodawczej, i określanie terminu na przygotowanie opinii, przedstawienia zmian i uzupełnień do projektu ustawy i innych aktów;

6) przesyłanie projektu ustawy i odnoszących się do niego materiałów, przygotowanych przez komitet odpowiedzialny Madźlisi Namojandagon do rozpatrzenia przez Madźlisi Namojandagon prezydentowi, deputowanym Madźlisi Namojandagon, Rządowi i innym podmiotom prawa inicjatywy ustawodawczej, przedstawianie

---

i zastępcami przewodniczącego wydaje przewodniczący. W granicach swoich obowiązków urzędowych pierwszy zastępca i zastępcy przewodniczącego mają prawo dawać poruczenia jednostkom struktury Aparatu Madźlisi Namojandagon. W sytuacji nieobecności przewodniczącego jego obowiązki wykonuje pierwszy zastępca na polecenie Przewodniczącego Madźlisi Namojandagon. Pierwszy zastępca i zastępcy Przewodniczącego Madźlisi Namojandagon mogą być odwołani z urzędu na wniosek przedstawiony przez przewodniczącego. Pierwszy zastępca i zastępcy przewodniczącego mają prawo złożyć rezygnację (Ibidem).

³² Art. 44 Ibidem.

³³ Art. 45 Ibidem.

projektu ustawy w Madźlisi Namojandagon w ustanowionym Regulaminem Madźlisi Namojandagon terminie;

- 7) zapewnienie wstępnego rozpatrzenia projektów ustaw i innych aktów;
- 8) zwracanie projektu ustawy, przedstawionego przez podmiot prawa inicjatywy ustawodawczej, niezgodnego z wymaganiami Konstytucji, międzynarodowymi aktami prawnymi, uznanymi przez Tadżykistan, z ustawą *O normatywnych aktach prawnych*³⁴ i Regulaminem Madźlisi Namojandagon;
- 9) przyjęcie decyzji o przesłuchaniu parlamentarnym;
- 10) przyjęcie odpowiedniej decyzji o przedłożeniu i opiniach deputowanych, wyrażonych na posiedzeniach Madźlisi Namojandagon;
- 11) zapewnianie współpracy z Madźlisi Milli i jego Radą, prezydentem, rządem Republiki Tadżykistanu i innymi odpowiednimi organami;
- 12) organizacja międzyparlamentarnych związków Madźlisi Namojandagon;
- 13) zapewnianie kontroli nad wykonywaniem postanowień Madźlisi Namojandagon;
- 14) tworzenie komisji w sprawach należących do ich kompetencji;
- 15) przedstawianie prezydentowi wniosku o nadanie deputowanemu Madźlisi Namojandagon i pracownikowi Aparatu Madźlisi Namojandagon nagród państwowych, rangi i specjalnego tytułu;
- 16) wykonywanie innych związanych z działalnością Madźlisi Namojandagon pełnomocnictw określonych konstytucją, międzynarodowymi aktami prawnymi, uznanymi przez Tadżykistan, ustawą konstytucyjną, ustawami konstytucyjnymi, ustawami, Regulaminem wspólnych posiedzeń Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon Madźlisi Oli i Regulaminem Madźlisi Namojandagon.

Rada przyjmuje postanowienia, które podpisuje Przewodniczący Madźlisi Namojandagon. Pod nieobecność przewodniczącego postanowienia Rady Madźlisi Namojandagon podpisuje przewodniczący posiedzenia Rady Madźlisi Namojandagon. Postanowienia Madźlisi Namojandagon przesyła się komitetom i komisjom Madźlisi Namojandagon, Aparatowi Madźlisi Namojandagon i odpowiednim organom. Postanowienia Rady Madźlisi Namojandagon, niezgodne z Konstytucją Republiki Tadżykistanu, międzynarodowymi aktami prawnymi, uznanymi przez Tadżykistan, ustawami konstytucyjnymi, ustawami i postanowieniami Madźlisi Namojandagon, uchyla się postanowieniem Rady Madźlisi Namojandagon lub postanowieniem Madźlisi Namojandagon³⁵.

Madźlisi Namojandagon tworzy swoje komitety i komisje. Spis i liczebny skład komitetów i komisji określany jest przez Madźlisi Namojandagon na wniosek Przewodniczącego Madźlisi Namojandagon. Deputowany Madźlisi Namojandagon może być członkiem tylko jednego komitetu lub komisji. Przy tworzeniu ich personalnego składu uzyskuje się zgodę deputowanego Madźlisi Namojandagon³⁶. W skład komitetu

³⁴ Ibidem.

³⁵ Art. 46 Ibidem.

³⁶ Art. 47 Ibidem.

i komisji nie mogą być wybrani: Przewodniczący Madźlisi Namojandagon i jego pierwszy zastępca i zastępcy³⁷. Madźlisi Namojandagon wybiera komitety i komisje w składzie przewodniczący i członkowie komitetów i komisji. Przewodniczący komitetów i komisji wybierani są przez Madźlisi Namojandagon na wniosek Przewodniczącego Madźlisi Namojandagon w głosowaniu jawnym większością ogólnej liczby deputowanych Madźlisi Namojandagon. Komitety i komisje Madźlisi Namojandagon na wniosek przedstawiony przez przewodniczących komitetów i komisji wybierają zastępców przewodniczących i sekretarzy komitetów i komisji. Przewodniczący komitetów i komisji mogą być odwoływani z urzędu przez Madźlisi Namojandagon na wniosek Przewodniczącego Madźlisi Namojandagon. Przewodniczący komitetów Madźlisi Namojandagon mają prawo złożyć rezygnację³⁸. Uprawnienia komitetów i komisji Madźlisi Namojandagon, tryb ich działalności określa Regulamin Madźlisi Namojandagon³⁹. Madźlisi Namojandagon, w razie konieczności wykonywania konkretnych zadań, tworzy komisje tymczasowe. Pełnomocnictwa i tryb działalności komisji tymczasowych określany jest przez Madźlisi Namojandagon przy ich tworzeniu⁴⁰.

Deputowani Madźlisi Namojandagon w celu wspólnego wyrażania swoich poglądów politycznych, realizacji programów i celów przedwyborczych mają prawo zrzeszać się we frakcje i grupy⁴¹. Deputowany Madźlisi Namojandagon może stać się członkiem tylko jednej grupy lub frakcji i niezależnie od swojego uczestnictwa w działalności jakiegokolwiek organu Madźlisi Namojandagon może stać się członkiem frakcji lub grupy. Frakcje i grupy Madźlisi Namojandagon nie są organami Madźlisi Namojandagon. Deputowani swobodnie wchodzi i wychodzi z tych frakcji i grup i nie są związani ich decyzjami przy wykonywaniu pełnomocnictw deputowanego⁴². Frakcje lub grupy tworzone są przez nie mniej niż jedną piątą deputowanych Madźlisi Namojandagon. O utworzeniu, składzie, celach i zadaniach frakcji lub grupy deputowanych Madźlisi Namojandagon pisemnie powiadamia się Komisję ds. kontroli nad Regulaminem i organizacją pracy, a także informuje innych deputowanych Madźlisi Namojandagon. Pisemne powiadomienie musi być podpisane przez przywódcę frakcji lub grupy⁴³.

³⁷ Art. 48 Ibidem.

³⁸ Art. 49 Ibidem.

³⁹ Art. 50 Ibidem.

⁴⁰ Art. 51 Ibidem.

⁴¹ Tworzone są one na zasadzie politycznej i grupują reprezentantów poszczególnych partii politycznych. O procesie instytucjonalizacji systemu partyjnego w Tadżykistanie zob. P.G. Курбанов, Б.Х. Алимов, Институционализация политических партий в Республике Таджикистан: факторы и условия, „Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук” 2012, № 3 (51), s. 181-186.

⁴² Art. 52 ustawy konstytucyjnej Republiki Tadżykistanu z 19 kwietnia 2000 r. o *Madźlisi Oli Republiki Tadżykistanu*.

⁴³ Art. 53 Ibidem. Frakcje parlamentarne stanowią podstawowy sposób organizacji partii politycznych, w tym opozycyjnych na forum parlamentu. O opozycji parlamentarnej w Azji Centralnej zob. B. Эргашев, Парламентская оппозиция в государствах Центральной Азии: достижения, проблемы, перспективы, „Центральная Азия и Кавказ” 2008, № 5 (59), s. 36-42.

Oprócz tego Madźlisi Namojandagon ma swój organ pomocniczy w postaci Aparatu⁴⁴. Izba posiada także autonomię budżetową⁴⁵.

2.2. Organizacja wewnętrzna Madźlisi Milli

Działalność Madźlisi Milli prowadzi w formie sesji. Pierwszą sesję Madźlisi Milli zwołuje Prezydent Republiki Tadżykistanu w ciągu miesiąca od wyborów Madźlisi Milli. Otwiera ją najstarszy wiekiem członek Madźlisi Milli i prowadzi ją do chwili wyboru przewodniczącego izby. Sesje zwoływane są przez przewodniczącego Madźlisi Milli nie rzadziej niż cztery razy w roku. W przerwie między sesjami Prezydent Tadżykistanu, w przypadku konieczności, może zwołać sesję nadzwyczajną. Na tych nadzwyczajnych sesjach rozpatrywane są tylko sprawy, które były powodem zwołania tych sesji⁴⁶. Posiedzenia Madźlisi Milli są prawomocne, jeśli w jego pracach uczestniczy nie mniej niż dwie trzecie ogólnej liczby jego członków. Posiedzenia są jawne; w sytuacjach przewidzianych ustawami i Regulaminem Madźlisi Milli mogą być przeprowadzane również posiedzenia zamknięte⁴⁷. Członek Madźlisi Milli nie może być deputowanym więcej niż dwóch przedstawicielskich organów władzy⁴⁸.

Madźlisi Milli spośród swoich członków wybiera na okres kadencji Przewodniczącego Madźlisi Milli⁴⁹ w tajnym głosowaniu większością ogólnej liczby członków. Przewodniczący podlega Madźlisi Milli i może być odwołany z urzędu dwiema trzecimi głosów w głosowaniu tajnym. Wniosek o odwołanie przewodniczącego wnoszony jest przez nie mniej niż jedną trzecią członków Madźlisi Milli. W sytuacji, jeśli dany wniosek poprze większość ogólnej liczby członków, wniosek ten poddaje się

⁴⁴ Art. 63 Ibidem. Organ ten zapewnia pomoc każdej z izb, jej organom i członkom w wykonywaniu ich konstytucyjnych i ustawowych zadań. Każda z izb odrębnie określa w swoim postanowieniu status i strukturę swojego Aparatu. Kierownik Aparatu w obu przypadkach powoływany jest przez samą izbę na wniosek jej przewodniczącego. Jednakże poza kierownikiem Aparatu stosunek pracy pozostałych pracowników nie jest zależny bezpośrednio od kadencji izby (Ibidem).

⁴⁵ Art. 64 Ibidem.

⁴⁶ Art. 5 Ibidem.

⁴⁷ Art. 17 Ibidem.

⁴⁸ Art. 18 Ibidem.

⁴⁹ Ustawodawca dość szczegółowo określił, iż przewodniczącemu przysługuje służbowe mieszkanie, transport o statusie specjalnym, ochrona, wydatki na cele reprezentacyjne w kraju; wydatki związane z odwiedzaniem obcych państw zgodnie z normami międzynarodowymi; specjalna opieka medyczna i sanatoryjno-kurortowa; ubezpieczenie państwowe. Po upływie kadencji, w sytuacji rezygnacji lub po ponownym wyborze, były przewodniczący Madźlisi Milli niezależnie od wieku, otrzymuje dożywotnio wynagrodzenie w wysokości dziewięćdziesięciu procent wynagrodzenia za pracę aktualnego przewodniczącego z uwzględnieniem dodatków do pensji; zachowuje służbowe mieszkanie; zachowuje specjalną medyczną i sanitarno-kurortową opiekę dla siebie i członków swojej rodziny; zachowuje prawo do korzystania z samochodu służbowego; zapewnia mu się ochronę, inne warunki zabezpieczenia, obsługi i ochrony. Z praw byłych przewodniczących Madźlisi Milli korzysta także zgodnie z ustawą Przewodniczący Madźlisi Oli pierwszej kadencji (Art. 68 ustawy konstytucyjnej Republiki Tadżykistanu z 19 kwietnia 2000 r. *O Madźlisi Oli Republiki Tadżykistanu*).

pod tajne głosowanie. Przewodniczący Madźlisi Milli ma prawo złożyć rezygnację⁵⁰. Pełnomocnictwa Przewodniczącego Madźlisi Milli:

1) zwołuje sesje Madźlisi Milli i wspólne posiedzenia Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon i przewodniczy im;

2) przedstawia Madźlisi Milli kandydaturę pierwszego zastępcy i zastępców Przewodniczącego Madźlisi Milli, przewodniczących komitetów i komisji Madźlisi Milli i kandydaturę kierownika Aparatu Madźlisi Milli;

3) przesyła Prezydentowi Republiki Tadżykistanu zatwierdzone przez Madźlisi Milli ustawy do podpisania;

4) podpisuje postanowienia Madźlisi Milli i Rady Madźlisi Milli;

5) przedstawia Madźlisi Milli kandydatury przedstawiciela Madźlisi Milli w Sądzie Konstytucyjnym Republiki Tadżykistanu, Radzie Sprawiedliwości Republiki Tadżykistanu i w innych organach Republiki Tadżykistanu;

6) reprezentuje Madźlisi Milli w kraju i za granicą;

7) podpisuje międzyparlamentarne porozumienia Madźlisi Milli;

8) kieruje Aparatem Madźlisi Milli;

9) wykonuje inne pełnomocnictwa, określone konstytucją, ustawą konstytucyjną, ustawami Republiki Tadżykistanu i Regulaminem Madźlisi Milli.

W celu wykonywania swoich pełnomocnictw Przewodniczący Madźlisi Milli przyjmuje postanowienia i wydaje rozporządzenia⁵¹.

W sytuacji śmierci, rezygnacji, uznania Prezydenta niezdolnym do wykonywania obowiązków i uwolnienia go od obowiązków z powodu choroby do chwili objęcia urzędu przez nowo wybranego prezydenta, jego pełnomocnictwa przechodzą na Przewodniczącego Madźlisi Milli, a pełnomocnictwa Przewodniczącego Madźlisi Milli powierza się pierwszemu zastępcy⁵².

Na wniosek przewodniczącego wybiera się jego pierwszego zastępcę i zastępców spośród członków Madźlisi Milli na całą kadencję. Jednego z zastępców przewodniczącego wybiera się spośród przedstawicieli Gorno-Badachszańskiego Obwodu Autonomicznego. Przewodniczący rozdziela obowiązki między swoim pierwszym zastępcą i zastępcami. W granicach swoich uprawnień zastępcy Przewodniczącego Madźlisi Milli mają prawo wydawać polecenia działom strukturalnym Aparatu Madźlisi Milli. W sytuacji nieobecności Przewodniczącego Madźlisi Milli jego obowiązki, na jego rozporządzenie, nakłada się na pierwszego zastępcę. Na wniosek Przewodniczącego Madźlisi Milli jego pierwszy zastępca i zastępcy mogą być odwołani z urzędu. Pierwszy zastępca i zastępcy Przewodniczącego Madźlisi Milli mają prawo złożyć rezygnację⁵³.

⁵⁰ Art. 23 ustawy konstytucyjnej *O Madźlisi Oli Republiki Tadżykistanu*.

⁵¹ Art. 24 Ibidem.

⁵² Art. 25 Ibidem.

⁵³ Art. 26 Ibidem.

Rada Madźlisi Milli jest organem koordynacyjnym Madźlisi Milli i prowadzi swoją działalność zgodnie z Konstytucją, ustawami i Regulaminem Madźlisi Milli. W skład Rady wchodzi: przewodniczący, jego pierwszy zastępca i zastępcy, przewodniczący komitetów i komisji Madźlisi Milli. Posiedzeniom Rady przewodniczy Przewodniczący Madźlisi Milli, który zwołuje ją w razie potrzeby. Radę uznaje się za prawomocną, jeżeli obecna jest na niej ponad połowa jej składu. Rada Madźlisi Milli przyjmuje postanowienia zgodnie ze swoimi pełnomocnictwami. Postanowienia Madźlisi Milli przyjmuje się większością głosów jego składu. Postanowienia Rady Madźlisi Milli, które są niezgodne z Konstytucją, uchylane są przez Madźlisi Milli⁵⁴.

Pełnomocnictwa Rady Madźlisi Milli:

1) organizacja przygotowania wspólnych posiedzeń Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon, sesji Madźlisi Milli;

2) przygotowanie projektów porządku dziennego i trybu pracy wspólnych posiedzeń Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon, sesji Madźlisi Milli;

3) koordynacja działalności komitetów i komisji Madźlisi Milli;

4) zapewnia koordynację działalności z Madźlisi Namojandagon i Radą Madźlisi Namojandagon;

5) zapewnia planowanie prac związanych z działalnością Madźlisi Milli;

6) wstępne rozpatrzenie ustaw przyjętych przez Madźlisi Namojandagon i innych dokumentów:

7) analiza przedłożeń i opinii członków Madźlisi Milli, wypowiedzianych na sesjach Madźlisi Milli, i przyjęcie odpowiednich postanowień w tych sprawach;

8) organizacja międzyparlamentarnych związków Madźlisi Milli;

9) zapewnienie kontroli nad wykonywaniem postanowień Madźlisi Milli;

10) wykonywanie innych pełnomocnictw związanych z działalnością Madźlisi Milli i efektywne wykonywanie przez jego członków pełnomocnictw, określonych Konstytucją, ustawą konstytucyjną i Regulaminem Madźlisi Milli⁵⁵.

Madźlisi Milli tworzy komitety i komisje, które podlegają Madźlisi Milli. Spis i liczebny skład komitetów i komisji określone są przez Madźlisi Milli na wniosek Przewodniczącego Madźlisi Milli. Członek Madźlisi Milli może być członkiem tylko jednego komitetu. Przy tworzeniu ich składu personalnego otrzymuje się zgodę członka Madźlisi Milli⁵⁶. W skład komitetu i komisji nie mogą być wybrani Przewodniczący Madźlisi Milli i jego zastępcy⁵⁷. Madźlisi Milli tworzą komitety i komisje w składzie: przewodniczący i członkowie komitetów i komisji. Przewodniczących komitetów i komisji wybiera Madźlisi Milli na okres jego pełnomocnictw na wniosek Przewodniczącego Madźlisi Milli w głosowaniu jawnym większością głosów ogólnej

⁵⁴ Art. 27 Ibidem.

⁵⁵ Art. 28 Ibidem.

⁵⁶ Art. 29 Ibidem.

⁵⁷ Art. 30 Ibidem.

liczby członków. Komitety i komisje Madżlisi Milli na wniosek przewodniczących komitetów i komisji wybierają zastępców przewodniczących komitetów i komisji. Przewodniczący komitetów i komisji Madżlisi Milli mogą być odwołani z urzędu przez Madżlisi Milli na wniosek Przewodniczącego Madżlisi Milli. Przewodniczący komitetów Madżlisi Milli mają prawo złożyć rezygnację⁵⁸. Pełnomocnictwa komitetów i komisji Madżlisi Milli, tryb ich działalności określa Regulamin Madżlisi Milli⁵⁹. Madżlisi Milli, w razie konieczności, tworzy komisje tymczasowe. Pełnomocnictwa i tryb działalności komisji tymczasowych określa Madżlisi Milli przy ich tworzeniu⁶⁰. Rada Madżlisi Milli, komitety i komisje Madżlisi Milli prowadzą swoją działalność w formie posiedzeń⁶¹.

Oprócz tego Madżlisi Milli ma swój organ pomocniczy w postaci Aparatu⁶². Izba posiada także autonomię budżetową⁶³.

3. UPRAWNIENIA PARLAMENTU TADŻYKISTANU

Uprawnienia Madżlisi Oli można podzielić na trzy grupy. Uprawnienia przyznane przez ustawę zasadniczą wyłącznie Madżlisi Namojandagon, wyłącznie Madżlisi Milli oraz uprawnienia wykonywane przez obie izby razem na wspólnych posiedzeniach.

3.1. Uprawnienia Madżlisi Namojandagon

Zgodnie z Konstytucją Tadżykistanu do zadań Madżlisti Namojandagon należy:

1. tworzenie centralnej komisji do spraw wyborów i referendum republiki tadżykistanu, wybieranie i odwoływanie przewodniczącego, zastępcy przewodniczącego i członków komisji na wniosek prezydenta;

2. wnoszenie pod ogólnonarodową dyskusję projektów ustaw i innych ważnych państwowych i społecznych spraw;

3. zatwierdzanie socjalno-ekonomicznych programów;

4. wyrażanie zgody na wydanie i otrzymanie kredytu państwowego;

5. ratyfikowanie i wypowiedzanie umów międzynarodowych;

6. zarządzenie referendum;

7. tworzenie sądów;

⁵⁸ Art. 31 Ibidem.

⁵⁹ Art. 32 Ibidem.

⁶⁰ Art. 33 Ibidem.

⁶¹ Art. 4 Ibidem.

⁶² Art. 63. Organ ten zapewnia pomoc izbie, jej organom i członkom w wykonywaniu ich konstytucyjnych i ustawowych zadań. Każda z izb odrębnie określa w swoim postanowieniu status i strukturę swojego Aparatu. Kierownik Aparatu w obu przypadkach powoływany jest przez samą izbę na wniosek jej przewodniczącego. Jednakże poza kierownikiem Aparatu stosunek pracy pozostałych pracowników nie jest zależny bezpośrednio od kadencji izby (Ibidem).

⁶³ Art. 64 Ibidem.

8. zatwierdzanie symboli państwowych;
9. zatwierdzanie nagród państwowych;
10. zatwierdzanie dekretów prezydenta republiki tadżykistanu o powołaniu na urząd i odwołanie z urzędu przewodniczącego banku narodowego i jego zastępców;
11. wyrażanie zgody na zatwierdzenie pełnomocnika praw człowieka;
12. ustanawianie tytułów wojskowych, rang dyplomatycznych, specjalnych rang i tytułów;
13. określanie wynagrodzenia za pracę dla prezydenta;
14. wybieranie przedstawiciela madżlisi namojandagon w sądzie konstytucyjnym; radzie sprawiedliwości i w innych organach republiki tadżykistanu;
15. rozpatrywanie wniosku o pozbawienie prawa nietykalności deputowanego madżlisi namojandagon;
16. wykonywanie innych pełnomocnictw określonych konstytucją i ustawami.

Madżlisi Namojandagon przymuje postanowienia w sprawach przekazanych do jego pełnomocnictw. Postanowienia Madżlisi Namojandagon przyjmuje się większością głosów ogólnej liczby deputowanych, jeśli Konstytucją nie ustanowiono innego trybu przyjęcia postanowień⁶⁴.

Na posiedzeniu Madżlisi Namojandagon mogą występować przywódcy innych państw⁶⁵.

Madżlisi Namojandagon przyjmuje na wniosek rządu ustawę o budżecie państwowym i sprawuje kontrolę nad jego wykonywaniem. Rząd przedstawia projekt ustawy o budżecie państwowym corocznie, do 1 listopada w Madżlisi Namojandagon. Ustawę o budżecie państwowym przyjmuje się większością głosów ogólnej liczby deputowanych Madżlisi Namojandagon. Przyjętą przez Madżlisi Namojandagon ustawę o budżecie państwowym w ciągu piętnastu dni przesyła się Prezydentowi do podpisania i promulgowania.

Jeśli Prezydent nie zgadza się z ustawą lub z jej częścią, to w ciągu piętnastu dni zwraca ją ze swoimi zastrzeżeniami do Madżlisi Namojandagon. Jeśli przy ponownym rozpatrywaniu ustawa będzie zatwierdzona we wcześniej przyjętej redakcji większością nie mniej niż dwóch trzecich głosów ogólnej liczby deputowanych Madżlisi Namojandagon, Prezydent w ciągu dziesięciu dni podpisuje ustawę i promulguje ją⁶⁶.

Madżlisi Namojandagon wysłuchuje sprawozdań ministerstw, komitetów państwowych, agencji i innych organów państwowych w celach kontroli wykonywania budżetu państwowego⁶⁷.

Madżlisi Namojandagon po rozpatrzeniu spraw w granicach swoich pełnomocnictw przyjmuje postanowienia i kontroluje ich wykonywanie. Postanowienia Ma-

⁶⁴ Art. 57 Konstytucji Tadżykistanu.

⁶⁵ Art. 36 ustawy konstytucyjnej Republiki Tadżykistan z 19 kwietnia 2000 r. *O Madżlisi Oli Republiki Tadżykistanu*.

⁶⁶ Art. 37 Ibidem.

⁶⁷ Art. 38 Ibidem.

dźlisi Namojandagon przyjmuje się większością ogólnej liczby deputowanych, jeśli Konstytucją nie ustanowiono innego trybu przyjęcia postanowienia⁶⁸.

Madźlisi Namojandagon w sprawach należących do swoich kompetencji może przeprowadzać wysłuchanie parlamentarne.

3.2. Uprawnienia Madźlisi Milli

Do zadań Madźlisi Milli należy zgodnie z Konstytucją Tadżykistanu:

1. tworzenie, likwidowanie i zmiana granic jednostek administracyjno-terytorialnych, określanie i przenoszenie ich centrów administracyjnych, podnoszenie i zmiana przynależności punktów osadniczych do kategorii miasta, osady i wsi, nazywanie i przemianowywanie jednostek administracyjno-terytorialnych i punktów osadniczych;

2. wybór i odwołanie przewodniczącego, pierwszego zastępcy, zastępców i sędziów sądu konstytucyjnego, sądu najwyższego i wyższego sądu gospodarczego na wniosek przedstawiony przez prezydenta;

3. rozstrzygnięcie spraw o pozbawieniu nietykalności przewodniczącego, pierwszego zastępcy, zastępców i sędziów sądu konstytucyjnego, sądu najwyższego i wyższego sądu gospodarczego;

4. wyrażanie zgody na powołanie i odwołanie prokuratora generalnego i jego pierwszego zastępcy, zastępców;

5. wybranie przedstawiciela madźlisi milli madźlisi oli republiki tadżykistan w sądzie konstytucyjnym republiki tadżykistanu, radzie sprawiedliwości republiki tadżykistanu i innych organach republiki tadżykistanu;

6. wykonywanie innych pełnomocnictw określonych konstytucją i ustawami.

Madźlisi Milli, w sprawach przekazanych do jego pełnomocnictw, przyjmuje postanowienia. Postanowienia Madźlisi Milli przyjmuje się większością głosów ogólnej liczby członków, jeśli konstytucja nie przewiduje innego trybu przyjęcia postanowienia. Postanowienia Madźlisi Milli mają moc obowiązującą na całym terytorium Republiki Tadżykistanu⁶⁹.

Madźlisi Milli raz w roku lub w razie konieczności wysłuchuje sprawozdania Prokuratora Generalnego Republiki Tadżykistanu o stanie nadzoru nad dokładnym i jednolitym wykonywaniem ustaw na terytorium kraju⁷⁰.

Madźlisi Milli uchyla decyzje Madźlisów Deputowanych Ludowych Gorno-Badachszańskiego Obwodu Autonomicznego, obwodów, miasta Duszanbe, miast i rejonów w sytuacji ich niezgodności z Konstytucją, ustawami konstytucyjnymi i innymi ustawami Republiki Tadżykistanu. Madźlisi Milli ma prawo rozwiązać Madźlisy Deputowanych Ludowych Gorno-Badachszańskiego Obwodu Autonomicznego, obwodów, miast i rejonów w sytuacji systematycznego naruszania przez nie Konstytucji i ustaw Republiki Tadżykistan⁷¹.

⁶⁸ Art. 40 Ibidem.

⁶⁹ Art. 56 Konstytucji Tadżykistanu i art. 19 ustawy konstytucyjnej Republiki Tadżykistanu z 19 kwietnia 2000 r. *O Madźlisi Oli Republiki Tadżykistanu*.

⁷⁰ Art. 20 Ibidem.

⁷¹ Art. 21 Ibidem.

W sprawach należących do swoich kompetencji Madźlisi Milli może przeprowadzać wysłuchania parlamentarne.

3.3. Uprawnienia wykonywane na wspólnych posiedzeniach obu izb

Tadżycki ustrojowca przewidział, że niektóre uprawnienia obie izby Madźlisi Oli mogą wykonywać jedynie na wspólnym posiedzeniu⁷². Pierwsze wspólne posiedzenie w nowej kadencji zwoływane jest przez Prezydenta Tadżykistanu. Następne posiedzenia zwoływane są na przemian przez przewodniczących obu izb, którzy także rotacyjnie im przewodniczą. Prawodawca przewidział dla ważności wspólnych obrad obu izb wymóg *quorum*, wynoszącego co najmniej dwie trzecie konstytucyjnego składu każdej z izb. Podobnie jak w przypadku odrębnych posiedzeń każdej z izb, zasadą jest jawność prac wspólnego posiedzenia. W przypadkach określonych przez prawo może się także odbyć zamknięte wspólne posiedzenie⁷³. Wspólne posiedzenia Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon i ich sesje otwiera się i zamyka wykonaniem hymnu państwowego Tadżykistanu.

Przechodząc do zakresu uprawnień powierzonych przez prawodawcę obu izbom działającym łącznie, należy zauważyć, że w ten sposób izby rozstrzygają szereg ważnych spraw. I tak, zgodnie z artykułem 55 Konstytucji Tadżykistanu i artykułem 10 ustawy konstytucyjnej Republiki Tadżykistanu z 19 kwietnia 2000 r. *O Madźlisi Oli Republiki Tadżykistanu* tylko na wspólnym posiedzeniu:

1. zatwierdza się dekret prezydenta o powołaniu/odwołaniu premiera i innych członków rządu
2. zatwierdza się dekret prezydenta o wprowadzeniu stanu wojennego lub nadzwyczajnego;
3. wyraża się zgodę na wykorzystanie Sił Zbrojnych poza granicami Tadżykistanu w celu wykonywania zobowiązań międzynarodowych Tadżykistanu;
4. zarządza się wybory Prezydenta nie później niż na dwa miesiące przed upływem kadencji urzędującej głowy państwa. W sytuacji przedterminowego zakończenia pełnomocnictw Prezydenta, w ciągu trzech miesięcy przeprowadza się wybory Prezydenta Tadżykistanu⁷⁴.
5. przyjmuje się rezygnację Prezydenta. Oświadczenie Prezydenta o rezygnacji z urzędu składane jest na wspólnym posiedzeniu obu izb i wywiera skutek prawny, jeżeli zagłosowała za nią większość członków Madźlisi Milli i deputowanych Madźlisi Namojandagon, głosujących dla każdego z nich oddzielnie. W tym przypadku w ciągu trzech miesięcy przeprowadza się wybory Prezydenta⁷⁵.
6. Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon na wspólnym posiedzeniu przyjmują decyzję o przedterminowym zakończeniu pełnomocnictw Prezydenta w sytuacji jego

⁷² Jednocześnie organy koordynacyjne Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon nie mogą przeprowadzać wspólnych posiedzeń.

⁷³ Art. 9 ustawy konstytucyjnej Republiki Tadżykistanu z 19 kwietnia 2000 r. *O Madźlisi Oli Republiki Tadżykistanu*.

⁷⁴ Art. 11 Ibidem.

⁷⁵ Art. 12, akapit 2 Ibidem.

śmierci, usunięcia z urzędu z powodu choroby i uznania go ubezwłasnowolnionym. W tym wypadku w ciągu trzech miesięcy przeprowadza się wybory prezydenckie. Przy braku możliwości wykonywania przez prezydenta swoich obowiązków z powodu choroby, obie izby na wspólnym posiedzeniu, na podstawie opinii powołanej przez nie państwowej komisji medycznej przyjmują decyzję o przedterminowym zakończeniu kadencji prezydenta, nie mniej niż dwiema trzecimi głosów ogólnej liczby członków i deputowanych każdego z Madźlisów⁷⁶.

7. nadaje się Prezydentowi nagrody państwowe i wyższe stopnie wojskowe;

8. rozpatruje się wnioski o pozbawienie Prezydenta prawa nietykalności. Postanowienie takie przyjmowane jest na podstawie opinii Sądu Konstytucyjnego w sytuacji popełnienia przez niego zdrady państwowej. Postanowienie o pozbawieniu prawa nietykalności Prezydenta Republiki Tadżykistanu przyjmuje się w takim przypadku w głosowaniu tajnym za zgodą dwóch trzecich głosów ogólnej liczby członków Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon, głosujących dla każdego z nich oddzielnie. Kwestie dotyczące oskarżenia Prezydenta o zdradę państwową wnosi się większością głosów członków Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon⁷⁷.

9. Na wspólnym posiedzeniu obu izb Prezydent składa przysięgę i występuje z orędziem o podstawowych kierunkach wewnętrznej i zagranicznej polityki republiki.

Poza przypadkiem przewidzianym w pkt 6 i 8 powyższego wyliczenia postanowienia w tych sprawach przyjmowane są większością głosów ogólnej liczby członków Madźlisi Milli i deputowanych Madźlisi Namojandagon, gdzie każdy z Madźlisów głosuje odrębnie, jeśli Konstytucją nie przewidziano innego trybu przyjęcia postanowień⁷⁸.

Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon rozpatrują ważne i niezbędne sprawy, wnoszone przez Prezydenta Republiki Tadżykistanu⁷⁹.

Wnioski dotyczące zmian i uzupełnień do Konstytucji wnoszone są przez Prezydenta Republiki Tadżykistanu i zatwierdzane nie mniej niż jedną trzecią głosów ogólnej liczby członków Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon⁸⁰.

Postanowienia wspólnych posiedzeń Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon przyjmuje się większością głosów ogólnej liczby członków i deputowanych, jeśli Konstytucja nie ustanawia innego trybu przyjęcia postanowienia. Postanowienia wspólnych posiedzeń Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon mają moc obowiązującą na całym terytorium Republiki Tadżykistanu⁸¹.

⁷⁶ Art. 12 Ibidem.

⁷⁷ Art. 13 Ibidem.

⁷⁸ Art. 55 Konstytucji Tadżykistanu i art. 10 ustawy konstytucyjnej Republiki Tadżykistanu z 19 kwietnia 2000 r. *O Madźlisi Oli Republiki Tadżykistanu*.

⁷⁹ Art. 14 Ibidem.

⁸⁰ Art. 15 Ibidem; porównawczo o procedurze zmiany konstytucji w państwach Azji Centralnej zob. M.X. Магаева, Некоторые особенности процедуры внесения изменений и дополнений в конституции Казахстана и стран Центральной Азии, „Вестник Томского государственного университета” 2006, № 292-I, с. 74-78.

⁸¹ Art. 16 Ibidem.

4. DZIAŁALNOŚĆ PRAWOTWÓRCZA

Prawo inicjatywy ustawodawczej przynależy członkowi Madźlisi Milli, deputowanemu Madźlisi Namojandagon, prezydentowi, rządowi, Madźlisowi Deputowanych Ludowych Gorno-Badachszańskiego Okręgu Autonomicznego. Prawo inicjatywy ustawodawczej wykonuje się w formie wniesienia projektów nowych ustaw Republiki Tadżykistanu, projektów ustaw o wniesieniu zmian i uzupełnień lub uchyleniu norm obowiązujących ustaw Republiki Tadżykistanu, a także w formie pisemnych przedłożeń o przyjęcie nowych ustaw lub wniesienie zmian i uzupełnień do obowiązujących ustaw Republiki Tadżykistanu (przedłożenia ustawodawcze)⁸². Projekty ustaw lub przedłożenia ustawodawcze organów państwowych i społecznych, nieposiadających prawa inicjatywy ustawodawczej oraz niektórych obywateli, mogą być wniesione do Madźlisi Namojandagon poprzez organy posiadające prawo inicjatywy ustawodawczej lub członków Madźlisi Milli i deputowanych Madźlisi Namojandagon⁸³. Projekty ustaw i przedłożeń ustawodawczych kieruje się w trybie realizacji prawa inicjatywy ustawodawczej w Madźlisi Namojandagon. Projekty ustaw o amnestii wnosi w Madźlisi Namojandagon prezydent. Projekty ustaw o ustanowieniu i zniesieniu podatków wnoszone są w Madźlisi Namojandagon przez Rząd Republiki Tadżykistanu⁸⁴.

Projekty ustaw i wnioski ustawodawcze, złożone w Madźlisi Namojandagon, Rada Madźlisi Namojandagon przesyła odpowiednim komitetom i komisjom lub innym organom w celu wstępnego rozpatrzenia, wydania opinii i przygotowania sprawy do rozpatrzenia na posiedzeniach Madźlisi Namojandagon⁸⁵.

Rozpatrzenie przez Madźlisi Namojandagon projektu ustawy lub wniosku ustawodawczego, a także przyjęcie decyzji przeprowadza się zgodnie z konstytucją, ustawą konstytucyjną, innymi ustawami Republiki Tadżykistanu i Regulaminem Madźlisi Namojandagon⁸⁶.

Wykonując władzę ustawodawczą, Madźlisi Namojandagon przyjmuje:

- a) ustawy konstytucyjne Republiki Tadżykistanu;
- b) ustawy Republiki Tadżykistanu;
- c) postanowienia⁸⁷.

Ustawy przyjmuje Madźlisi Namojandagon. Przyjmowane są one większością głosów ogólnej liczby deputowanych, jeśli innego trybu nie przewidziano konstytucją.

Przyjętą przez Madźlisi Namojandagon ustawę, oprócz ustaw o budżecie państwowym, o prawie łaski, przedstawia się Madźlisi Milli do zatwierdzenia. Ustawy o bu-

⁸² Art. 54 Ibidem.

⁸³ Art. 55 Ibidem.

⁸⁴ Ш.С. Давлатова, Субъекты правотворческой инициативы в Республике Таджикистан и в зарубежных странах (сравнительно-правовой анализ), „Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук” 2013, № 4, с. 47-52.

⁸⁵ Art. 56 Ibidem.

⁸⁶ Art. 57 Ibidem.

⁸⁷ Art. 58 Ibidem.

dziecie państwowym i amnestii przyjmuje tylko Madźlisi Namojandagon. Madźlisi Namojandagon prowadzi kontrolę nad wykonywaniem budżetu państwowego. Madźlisi Milli zatwierdza ustawę większością głosów swoich członków. W sytuacji odrzucenia ustawy przez Madźlisi Milli, ustawa podlega ponownemu rozpatrzeniu przez Madźlisi Namojandagon. W sytuacji niezgody Madźlisi Namojandagon z decyzją Madźlisi Milli ustawę uznaje się za przyjętą, jeśli w ponownym głosowaniu zagłosowało za nią nie mniej niż dwie trzecie ogólnej liczby deputowanych Madźlisi Namojandagon⁸⁸.

Ustawy konstytucyjne przyjmuje się w sprawach przewidzianych konstytucją. Ustawy konstytucyjne przyjmuje się nie mniej niż dwiema trzecimi głosów ogólnej liczby deputowanych Madźlisi Namojandagon i zatwierdza się nie mniej niż dwiema trzecimi głosów ogólnej liczby członków Madźlisi Milli.

W sytuacji niezgody Madźlisi Namojandagon z decyzją Madźlisi Milli ustawę konstytucyjną uznaje się za przyjętą, jeśli za nią w czasie ponownego rozpatrywania zagłosowało nie mniej niż dwie trzecie ogólnej liczby deputowanych Madźlisi Namojandagon⁸⁹.

Wykładni konstytucji dokonuje Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon w tym samym trybie, w jakim rozpatruje się ustawy konstytucyjne i przyjmuje się ją w formie ustaw konstytucyjnych⁹⁰.

Przyjęte przez Madźlisi Namojandagon i zatwierdzone Madźlisi Milli ustawy w ciągu tygodnia od dnia ich przyjęcia przesyła się prezydentowi do podpisania i zatwierdzenia. W sytuacji, jeśli prezydent nie zgadza się z ustawą lub jej częścią, w ciągu piętnastu dni zwraca ją ze swoimi zarzutami do Madźlisi Namojandagon. Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon w ustanowionym przez konstytucję trybie rozpatrują daną ustawę. Jeśli w ponownym rozpatrzeniu ustawa będzie zatwierdzona we wcześniej przyjętej redakcji większością nie mniej niż dwóch trzecich głosów od ogólnej liczby członków Madźlisi Milli i deputowanych Madźlisi Namojandagon, prezydent, w ciągu dziesięciu dni, podpisuje ustawę i promulguje ją. Przy rozpatrzeniu zwróconej przez prezydenta ustawy, przyjętej wcześniej przez Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon dwiema trzecimi głosów, Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon ponownie zatwierdzają ustawę większością nie mniej niż dwóch trzecich głosów. Jeśli prezydent zwróci ustawę konstytucyjną, Madźlisi Milli i Madźlisi Namojandagon w ustanowionym konstytucją trybie ponownie rozpatrują ustawę. Jeśli w ponownym rozpatrzeniu ustawa konstytucyjna będzie zatwierdzona we wcześniej przyjętej redakcji większością nie mniej niż trzech czwartych głosów ogólnej liczby członków Madźlisi Milli i deputowanych Madźlisi Namojandagon, prezydent w ciągu dziesięciu dni podpisuje ustawę konstytucyjną i promulguje ją⁹¹.

⁸⁸ Art. 59 Ibidem.

⁸⁹ Art. 60 Ibidem.

⁹⁰ Art. 61 Ibidem.

⁹¹ Art. 62 Ibidem. Proces stanowienia ustaw ma szczególne znaczenie we współczesnym państwie prawnym i powinien odbywać się ściśle z trybem przewidzianym w aktach go regulujących. Szerzej o rozumieniu państwa prawnego w Tadżykistanie: III.Ю. Кенджаев, К вопросу о современном понимании

Można zaobserwować wzrost działalności ustawodawczej parlamentu Tadżykistanu. Parlament obecnej kadencji wybrany w wyborach przeprowadzonych w marcu 2015 roku zdążył przyjąć już ponad 170 aktów ustawodawczych⁹². W większości dotyczyły one wprowadzenia zmian do już obowiązującego ustawodawstwa, przyjęto także nowy kodeks pracy.

PODSUMOWANIE

Ustrojodawca tadżycki pod koniec lat 90. ubiegłego wieku zdecydował się na odejście od parlamentu unikalnego na rzecz bikameralizmu, co było ówczesnie typowe dla państw Azji Środkowej. Parlamente dwuizbowe powstały bowiem wówczas także w Kazachstanie, Uzbekistanie oraz Kirgistanie⁹³. W przypadku państw Azji Środkowej za dwuizbową strukturą legislatury nie przemawia ustrój państwa, są to bowiem państwa unitarne. Tym niemniej ustrojodawca zdecydował się przyjąć model, w którym izba niższa stanowi reprezentację partii politycznych, zaś druga izba stanowi reprezentację jednostek terytorialnych. Odmienny tryb tworzenia obu izb parlamentu uwidacznia się także w tym, że członkowie drugiej izby wykonują, w odróżnieniu od deputowanych, swój mandat niezawodowo. Tadżycka dwuizbowość jest zbudowana na zasadzie względnej równowagi między izbami. Izby posiadają zarówno uprawnienia w realizacji których uczestniczą wspólnie (czasem na wspólnych posiedzeniach), jak też uprawnienia wyłączne. Odnosząc się do uprawnień, które ustrojodawca zastrzegł do właściwości jednej lub drugiej izby parlamentu, nietrudno zauważyć, że ustrojodawca inspirował się rozwiązaniami przyjętymi w Konstytucji Stanów Zjednoczonych z 1787 roku. Z interesujących rozwiązań zwracają uwagę rozwiązania dotyczące statusu prawnego przewodniczących obu izb, którym zagwarantowano stabilizację także po zakończeniu sprawowania urzędu. Jest to rozwiązanie rzadko spotykane. W każdym razie tadżycka dwuizbowość jest przemyślana zarówno pod względem kształtowania składu, który pozwala na wyrażanie odmiennych interesów politycznych, jak też uprawnień. Jednakże ze względu na jeszcze nie w pełni ukształtowany porządek demokratyczny nie jest tam jeszcze w pełni realizowany model konstytucyjny⁹⁴. Należy także zauważyć, że demokratyzacja Tadżykistanu i urzeczywistnienie przyjętego modelu ustrojowego, szczególnie odnośnie do realnego wykonywania swoich uprawnień przez legislaturę czy Sąd Konstytucyjny⁹⁵, jest drogą krętą, napotyającą wiele trudności zarówno poli-

---

правового государства, „Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук” 2009, № 37 / том 1.

⁹² <http://base.spinform.ru/spisdoc.fwx#> [dostęp: 10.11.2016].

⁹³ W Kirgistanie do jednoizbowego parlamentu powrócono w 2004 roku.

⁹⁴ Е.В. Бродовская, М.А. Варфоломеев, Специфика функционирования политических систем в моделях демократического транзита, „Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки” 2010, № 2.

⁹⁵ О практике ustrojowej на тле порównавчым в państwach Azji Środkowej: Ф Журакулов, Современная практика „разделения властей” в государствах Центральной Азии и Кавказа, „Центральная Азия и Кавказ” 2011, № 4 / том 14.

tycznych, jak i związanych ze świadomością społeczną⁹⁶. Obserwować można na niej także sprzeczne tendencje⁹⁷. Tym niemniej nie można nie zauważyć powolnego postępu w tej sferze. Bez wątplenia jednak proces ten jest wciąż daleki od zakończenia. Nie można także czynić założenia, że rozwój procesów ustrojowych w Tadżykistanie będzie przebiegał i musi przebiegać w sposób typowy dla obszaru europejskiego. Instytucje prawne i ustrojowe recypowane w Tadżykistanie mogą bowiem w tamtej rzeczywistości przybrać inny charakter uwarunkowany kulturą i tradycyjnym modelem ustrojowym. Nie można jednak nie zauważyć, że przynajmniej częściowo Tadżykistan stara się nawiązywać do zachodniego modelu ustrojowego, co uzasadnia możliwość oceny jego ustroju z tej perspektywy.

Bibliografia

- Конституция Республики Таджикистан от 6 ноября 1994 года (с изменениями), http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=2213 [dostęp: 30.08.2016].
- Конституционный закон Республики Таджикистан от 19 апреля 2000 года, № 1 О Маджлиси Оли Республике Таджикистан (с изменениями), http://mmk.tj/ru/library/+o_madzhlisi_oli_rt.doc [dostęp: 30.08.2016].
- Конституционный закон Республики Таджикистан от 10 декабря 1999 года № 856 О выборах Маджлиси Оли Республике Таджикистан (с изменениями), http://mmk.tj/ru/library/+o_viborah_mo_rt.doc [dostęp: 30.08.2016].
- Конституционный закон Республики Таджикистан от 6 августа 2001 года № 43 „О правовом статусе члена Маджлиси милли и депутата Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан” (с изменениями), http://mmk.tj/ru/library/+o_pravovom_status_e_chlena_mm_i_deputata_mn_mo_rt.doc [dostęp: 30.08.2016].
- Регламент Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан (Постановление Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан от 7 ноября 2001 года № 437 с изменениями), http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=2227 [dostęp: 30.08.2016].
- Регламент Маджлиси Милли Маджлиси Оли Республики Таджикистан (Постановление Маджлиси Милли Маджлиси Оли Республике Таджикистан от 10 ноября 2000 г. № 11 с изменениями), http://www.adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=6443 [dostęp: 30.08.2016].
- Абдуллоев И. Р., Из истории реформирования политической системы в Таджикистане, „Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук” 2013, № 3 (55).
- Абдуллоева Д.Ф., Конституционно-правовой статус народного депутата областного маджлиси народных депутатов, „Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук” 2014, № 3 (59).

⁹⁶ Szerzej na ten temat zob.: Ш. Хакимов, Конституционализм в Таджикистане: путь к демократии или укрепление авторитаризма?, „Центральная Азия и Кавказ” 2013, № 1 / том 16.

⁹⁷ Zob. И.Р. Абдуллоев, Из истории реформирования политической системы в Таджикистане, „Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук” 2013, № 3 (55).

Артыков З.М., Эгамбердиев У., Значение XVI сессии Верховного Совета Республики Таджикистан в становлении демократического государства, „Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук” 2012, № 4 (52).

Бродовская Е.В., Варфоломеев М.А., Специфика функционирования политических систем в моделях демократического транзита, „Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки” 2010, № 2.

Давлатова Ш.С., Субъекты правотворческой инициативы в Республике Таджикистан и в зарубежных странах (сравнительно-правовой анализ), „Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук” 2013, № 4.

Эгамбердиев У., Право граждан участвовать в политической жизни страны, „Ученые записки Худжандского государственного университета им. академика Б. Гафурова. Гуманитарные науки” 2010, № 4 (24).

Эргашев Б., Парламентская оппозиция в государствах Центральной Азии: достижения, проблемы, перспективы, „Центральная Азия и Кавказ” 2008, № 5 (59).

Журакулов Ф., Современная практика „разделения властей” в государствах Центральной Азии и Кавказа, „Центральная Азия и Кавказ” 2011, № 4 / том 14.

Кенджаев Ш.Ю., К вопросу о современном понимании правового государства, „Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук” 2009, № 37 / том 1.

Курбанов Р.Г., Алимов Б.Х., Институционализация политических партий в Республике Таджикистан: факторы и условия, „Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук” 2012, № 3 (51).

Мартынюк Р.С., Проблемы классификации президентиализированной формы правления в постсоветских странах Восточной Европы и Азии, „Вестник Томского государственного университета. Право”, 2013, № 1 (7).

Матаева М.Х., Некоторые особенности процедуры внесения изменений и дополнений в конституции Казахстана и стран Центральной Азии, „Вестник Томского государственного университета” 2006, № 292-И.

Махмадали Д., Историческая и политическая природа парламентаризма в современном Таджикистане, „Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук” 2012, № 4 (52).

Раззоков Б.Х., Место исполнительной власти в системе государственной власти, „Ученые записки Худжандского государственного университета им. академика Б. Гафурова. Гуманитарные науки” 2012, № 3 (31).

Раззоков Б.Х., Некоторые тенденции развития института исполнительной власти в Таджикистане, „Вестник Томского государственного университета” 2012, № 354.

Зариф А., Эволюция парламентаризма в республике Таджикистан, „Центральная Азия и Кавказ” 2008, № 2 (56).

Зариф А., Некоторые вопросы формирования нового законодательства о выборах парламента Республики Таджикистан, „Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук” 2013, № 4 (56).

Хакимов Ш., Конституционализм в Таджикистане: путь к демократии или укрепление авторитаризма?, „Центральная Азия и Кавказ” 2013, № 1 / том 16.

Худоеров М.М., Проблема Памирской автономии в Таджикистане на рубеже 1980-1990-х годов, „Вестник Челябинского государственного университета” 2011, № 22.

Чемсак Ю.В., Порядок формування законодавчого органу з бікамеральною структурою: досвід зарубіжних країн, „Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Право” 2013, № 5.

Streszczenie: Przedmiotem artykułu jest dwuizbowy parlament (*Madžlisi Oli*) Republiki Tadżykistanu. Omówione zostały podstawy prawne wyboru obu izb, statusu członka Madžlisi Milli i Madžlisi Namojandagon. Najwięcej uwagi poświęcono jednak organizacji wewnętrznej i trybowi pracy parlamentu, a także jego uprawnieniom. Ustrojodawca tadżycki pod koniec lat 90. ubiegłego wieku zdecydował się na odejście od parlamentu unikameralnego na rzecz bikameralizmu, co było ówczesnie typowe dla państw Azji Środkowej. Tadżycka dwuizbowość jest zbudowana na zasadzie względnej równowagi między izbami. Izby posiadają zarówno uprawnienia w realizacji których uczestniczą wspólnie (czasem na wspólnych posiedzeniach), jak też uprawnienia wyłączne. Tadżycka dwuizbowość jest przemyślana zarówno pod względem kształtowania składu, który pozwala na wyrażanie odmiennych interesów politycznych, jak też uprawnień. Jednakże ze względu na jeszcze nie w pełni ukształtowany porządek demokratyczny nie jest tam jeszcze w pełni realizowany model konstytucyjny.

Słowa kluczowe: Tadżykistan, dwuizbowość, Madžlisi Milli, Madžlisi Namojandagon, ustawodawstwo, organizacja wewnętrzna parlamentu, Azja Środkowa

THE BICAMERAL PARLIAMENT OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Abstract: The subject of the article is bicameral parliament (Majlisi Oli) of the Republic of Tajikistan. The study discusses the legal basis for the selection of both chambers, the status of member of the Milli Majlis and the Majlis Namojandagon. Most attention is devoted, however, internal organization and mode of work of parliament and its powers. Tajik constitutional legislator in the late 90s of last century, decided to move away from the parliament unikameralnego to bikameralizmu which was then typical of Central Asian states. Tajik bicameral is built on the principle of relative balance between the chambers. Chambers have both privileges in the realization of which participate together (sometimes joint meetings), as well as power only. Tajik bicameral is thought in terms of shaping the composition, which allows for the expression of different political interests as well as rights. However, due to not yet a fully formed democratic order is not there yet fully implemented constitutional model.

Keywords: Tajikistan, bicameral, Milli Majlis, Mejlis Namojandagon, legislation, internal organization of Parliament, Central Asia